

Коли плаче біла вовчиця
Оксана Афанасієва

Від батька, польського шляхтича, брати Марко та Стефан успадкували розважливість і гордовитість. А від матері-українки – непокірність і волелюбність. Однак їм судилося різні долі... Ще малим Марко врятував поранену білу вовчицю – мисливський трофей пана Пулавського. І цим визначив своє майбутнє. Тоді як Стефана готують у наступники діда-шляхтича, запальний шукач пригод Марко вирушає на війну з Османською Портою. Там, полонений татарами, тричі проданий, з воїна перетворений на галерного раба, він зустріне свою долю – українську полонянку Катерину. Але їхнє палке кохання та втеча від турецького адмірала стануть початком нового випробування. Давній ворог Марка, пан Пулавський, не забув хлопчика з білою вовчицею. Колись той відібрав важливу для мисливця здобич...

Оксана Афанасієва

Коли плаче біла вовчиця

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки Євген Вдовиченко

© Афанасієва О. М., 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

* * *

З любов'ю і вдячністю присвячую моему роду

Повість написана на основі історичних фактів, легенд та авторської фантазії

Вітри перемін

Середземне море, 1626 рік

Серед ночі Марко прокинувся від добрячого стусана в спину. Штурхнув його крізь сон старий Янек. Чухаючи вдарене місце, невідьник скрутився калачиком, намагаючись повернути приємне сновидіння. Та хоч як старанно він заплющував очі – сон не йшов. Ох, а щойно ж біля нього була сміхотлива Ядвіга. Вона щільно притулялася до його плеча, і над ними здіймалася веселка після літнього дощу, а на душі бентега й радість...

Кайдани глухо дзенькнули, коли поворушився. Очі мимоволі розплющилися. Ні-і, як не старайся, а вже не заснеш. Марко роздратовано глянув на свого сусіда: уперше за пів року такий сон приснився, а тут розбудили! Він повернувся на спину. Навколо уві сні стогнали, зойкали, схлипували, щось вигукували, голосно хропли прикуті галерники й тихо

хлюпали хвилі, погойдуючи дерев'яний корпус галери.

Марко лежав, марно дивлячись у зоряне небо, сподіваючись на сновидіння. По небу пропливало світле мереживо хмарин, які гнав пустотливий бриз. І враз Маркові до нестями захотілося стати таким само легким і безтілесним, висковзнути з важких кайданів і полетіти далеко-далеко, у такий жаданий рідний край... Зненацька спогади охопили його, мов потрапив під зливу в спекотному степу, і він солодко поринув у них.

...Марко Якимовський народився в містечку Бар, яке дивилося просто на чотири татарські шляхи: Кучманський, Чорний, Волоський і Київський. З дитинства навчений боротися за свою волю, бо життя в прикордонній місцевості було сповнене небезпек. Майже щороку доводилося боронитися від набігів татар, та все ж Марко до нестями любив цю землю. Загадкова природа таїла в собі шалену відвагу та поклик волі. Ліси аж кишіли звіром та птаством. Поля, що простягалися за ними, чисті річки, над якими хмарами літали качки, журавлі, орли та яструби, ба навіть річкові мартини, – усе це було частиною його ества. Хай там собі розкаже дід Стефан про сите й заможне життя в Любліні – він не уявляє свого життя на чужині.

Батько його, польський шляхтич Кшиштоф Якимовський, приїхав на Поділля з Любліна. Втративши під час епідемії холери дружину та дочок, він отримав невеликий маєток біля улюбленого містечка колишньої королеви Бони Сфорци. За наказом короля польським шляхтичам, які відзначалися на військовій службі, давали у володіння українські села.

Тож уперше опинившись у Барі, Якимовський одразу ж уподобав цю місцевість. Йому припало до душі, що із часів покійного старости Бернарда Претковича, який гнав нападників аж до Криму, охорона містечка була на належному рівні. Фортецю оточували подвійні дерев'яні стіни з дубових паль, між якими для надійності було насипано землі. З півдня й заходу місто добре захищене широким ставом із зарослими очеретом берегами.

Головна башта фортеці охороняла переїзд через річку, а над широкими воротами височіла дзвіниця. На самім її вершечку, де аж у небесах, тьмяно вилискував на сонці великий мідний дзвін. Його калатання сповіщало про появу ворогів. І вмить усе боездатне населення містечка та навколишніх сіл збиралося в бойові загони, тож татарам ніяк не вдавалося застати їх зненацька.

Над воротами гордо висіла мідна дошка з гербом Бони Сфорци, а на таблиці було написано латинською мовою: «Бона Сфорца Арагонська, королева Польщі, велика княгиня Литовська, принцеса Барійська, господиня Русі, Пруссії, Мазовії та інше, року Божого 1537-го, за часів наймилішого короля Сигізмунда I, свого чоловіка, заселила цей край, повністю спустошений постійними ворожими набігами, увівши до нього на поселення мешканців, а також заснувала місто й фортецю, чим подарувала спокій і мир навколишнім землям, і укріпила її за місцевим звичаєм дерев'яними стінами, а ім'я цьому місту присвоїла з назви свого рідного міста "Барі"».

Хоча життя на пограниччі було нелегким, та саме тут Кшиштоф знайшов сили жити далі.

Він одружився з православною українкою Ганною і нажив двох синів – Марка та Стефана. Батько його Стефан-старший був проти синового одруження, але побачивши в онукові, названому на його честь, своє продовження, змінив гнів на милість. У родині нарешті запанували мир та спокій.

Діти росли на радість батькам, але старший син Стефан став загальним улюбленцем. Усі вихвалювали його та щохвилини ставили Маркові за приклад. А той у відповідь лише впертіше стискав вуста й зневажливо хмикав. Ніхто не хотів бачити, що Марко бігає швидше за Стефана, вправніше стріляє, краще сидить у сідлі – тому, коли його вкотре сварили, хлопцем аж тіпало, і він за найменшої нагоди тікав з дому в ліс, на луки чи в нічне з дітьми наймитів. Вони вчили його знаходити в лісі ожину, смажити на вогні істівні гриби, ловити голіруч у річці рибу чи просто мчати охляп на коні. У Марка був завжди облуплений на сонці ніс, подерті колючками обличчя та руки, з ніг не сходили синці, а п'яти – о жаж! – були в таких твердих мозолях, як і в дітей простих селяків. І хоча Марко мав допитливий розум та гостру пам'ять, сидіння на нудних уроках доводило його до нестями.

Батьки найняли їм учителя Юзефа Стемпковського – підстаркуватого дячка, який частенько любив випити. Невисокий, беззубий, із сивим розкошланим волоссям, у тісному рудому камзолі, він довго й нудно, одноманітним голосом викладав їм основи різних наук. Марко на уроках завжди пирскав сміхом, дивлячись то на зарозумілу Стефкову пику, а то на пана Юзефа, який іноді вмудрявся заснути на півслові. Стефко, спокійний і тихий хлопчина, щиро намагався хоч щось зрозуміти з буркотіння пана вчителя, тоді як Марко використовував кожну сприятливу хвилину, щоб утекти до друзів. Стефанові теж хотілося до них, і тоді Маркові, цьому змієві-спокуснику, вдавалося підманювати свого брата на різні витівки. Та частіше Стефко згадував материні й батькові напучування та заповзято вчився далі. Ще змалку всі йому втокмачували:

– Якщо будеш слухняним і розумним, то дід Стефан одпише тобі все своє майно й ти поїдеш до Любліна!

Батько красномовно змальовував йому привабливість життя в дідовому маєтку, і виходило, що там мало не рай земний. Останнім часом у батька справи йшли вкрай кепсько. Кілька років поспіль видалися неврожайними, тоді як дідова торгівля ішла вгору. В останній свій приїзд дід Стефан домовлявся з батьками:

– Виповниться старшому онукові 12 років – і заберу його із собою! Я дам вашому синові добру освіту, багатство, становище. А що можете йому дати ви? Краще вже доводьте до розуму свого схизматського Марка, а то з нього скоро виросте якийсь розбишака чи гультай!

І Кшиштоф, і Ганна лише догідливо хитали головами на ці слова, а наодинці мати журилася:

— І в кого наш шибайголова такий удався? Слухав би діда, догоджав йому, то й сам потім жив би, як вареник у маслі, у спокої та достатку. Та ж ні — ані хвильки не всидить!

Сама ж не звертала уваги на зневагу, яку їй часто виказував свекор. Її материнські почуття брали гору над приниженням, і вона ладна була простити йому все, аби тільки забезпечив улюбленцеві Стефанкові заможне життя. У нечасті приїзди свекра Ганна майже не помічала Марка, і коли той вчасно не приходив обідати чи вечеряти, навіть потай раділа. Адже міг з'явитися із синцем під оком, у забрудненому одязі чи з розірваним рукавом. Та і в він швидко й похапцем, неспокійно поглядаючи у вікно, крадькома запихаючи в кишеню шматок пирога чи інші ласощі.

Хлопчик і сам часто вкрадався пожитися чимось на кухні й старався непомітно зникнути. Стефанко в дні приїзду діда ходив поважно, з гордо піднятою головою, заклавши руки за спину, достоту як дід, і чванився, як йому буде добре в Любліні. Іноді Марко не витримував базікання хвалька й, зацідивши на ходу Стефанкові в пику, утікав у ліс.

— Ох і клятий же схизмат у тебе росте, не рівня Стефкові! — укотре колов очі старий.

Ганні від цих слів ставало образливо, але вона покійно мовчала й лише вночі, стоячи біля Маркового ліжка, відгортала заснулому синові непокірні пасма волосся з обличчя і витирала свої непрохані сльози.

— Господи, дай їм обом щастя і гарну долю. — Вона довго молилася, читаючи і католицькі, і православні молитви, передчуваючи, що обом синам випаде нелегке життя.

А світ щодень ставав усе неспокійнішим. На українські землі почастишали наскоки татар, а гонорова шляхта знущалася з православних, відбираючи в них землі та позбавляючи їх усіляких прав. Материнське ж серце кров'ю обливалося в лиховісному передчутті. Якби могла руками прикрити їх від біди...

Ганна тихо плакала й навіть не помічала, що Марко не спить, а крізь вії жалісливо дивиться на неї. Вона виходила з кімнати, обережно причиняла двері, а в Марків сон приходили не тиша й спокій, а славні, звитяжні подвиги, які наповнювали його душу бентегою...

То йому хотілося воювати разом зі славними запорожцями, про подвиги яких він наслухався від своїх сільських друзів Степана та Грицька, а то, навпаки, тамував дух при блиску зброї та латів польських гусарів, які часто приїздили до батька в гості. Марко поринав поволі в сон, а його спокій охороняли материні молитви та батькова вишколена

охорона.

Коли плаче вовчиця

Стояла рання весна – пора, коли зеленіли вологі поля, коли наповнювалися пташиним щебетом ліси, а з далекого Дикого Поля линули вітри тривоги. Саме в теплу пору року біда йшла з південних степів: починалося полювання на людей. Щедро скроплювалася українська земля українською кров'ю, і татари й самі дивувалися: де тільки ще люди беруться в цім здичавілім краї?

Та якщо за дніпровськими порогами вони остерігалися козаків, то на Кучманському шляху в них скалкою в оці була Барська фортеця. Добре знав про це й польський гетьман Станіслав Жолкевський. Він мав велику популярність серед шляхти, тож його приїзд у Бар викликав неабияке піднесення серед місцевого панства. Приїхали і Якимовські зі свого маєтку, і навколишня шляхта. Зібравшись біля костьола Святого Миколая, усі із захопленням вслухалися в палку промову гетьмана:

– Шановне лицарство! Настає пора, коли страшний ворог укотре наблизиться до вашого дому! Життя на татарському шляху, на пограниччі – це постійний подвиг, і тому я, хто все життя провів у битвах, низько схиляю свою голову перед вашою мужністю! Та все ж я гадаю, що Бар і далі треба всіляко зміцнювати на радість нам та на загрозу нашим ворогам! Чи не так, вельможне лицарство? Скажіть мені, чи є правда в моїх словах? Адже кому, як не вам, знати це!

– Ваша правда! Слушно мовите!

Над майданом здійнявся схвальний гомін. Забряжчали шаблі, шляхта жваво загомонила, але враз стихла, вслухаючись у подальші слова Жолкевського:

– Ми вже відбудували замок після руйнацій повстанця Наливайка, а надалі маємо тверду впевненість збудувати тут не дерев'яну, а кам'яну фортецю, таку, щоб усі вороги поламали об неї зуби!

У відповідь на вельми приємну новину юрба радісно загукала:

– Хай жие король польський Сигізмунд III! Слава Станіславу Жолкевському!

Гетьман гречно розкланявся й урочисто продовжив свою промову:

– Хто вовка боїться, той у ліс не ходить! Хто зустрине ворога зі зброєю в руках, той переможе! Хто вірить у Господа, того Він не залишить ніколи! Саме тому найближчим часом у вашому містечку буде збудований арсенал, і стане воно заможним і багатим! Присягніться ж мені, звияжні лицарі, що не буде у вас ні пощади, ні жалю до наших ворогів!

– Присягаємось! – залунало в натовпі.

Знову задзвеніла зброя, і зблиснули над головами сяючі леза, і очі всіх присутніх спалахнули бойовим завзяттям. Та як виявилося, це ще були не всі радісні новини. Наперед виступив ксьондз.

– Діти мої кохані! Наш Господь і наш ясний король завжди люблять і пам'ятають про нас! Нам надана висока місія поширення вчення католицької церкви до останніх меж світу, а нашому містечку надана велика честь стати підмурком шляхетської Польщі на Східному Поділлі! Брати єзуїти відкриють у нас колегіум і збудують святий монастир! Благословляю ж вас на подвижницьку боротьбу!

Схвальний гул укотре рознісся над натовпом, та Марко перестав услухатися в урочисті речі. Його гостре око враз запримітило, що на дзвіниці, яка здіймалася високо в небо над самісінькими воротами фортеці, залишився тільки один вартовий. Потрапити ж на її вершечок було його давньою і заповітною мрією. Та як він не просив про це батька, той тільки відмахувався від дитячих забаганок. А вартові біля воріт суворі й невблаганні. Може, тепер, коли всі схвильовані приїздом коронного гетьмана, жовніри подобрішають? Тим паче що в руці хлопець стискав справжнісінького злotoго! Що ж, цього разу удача була на його боці. Охорона й справді весело всміхалася, а побачивши блиск монети, змилостивилася над ним і, давши потиличника, впустила на круті східці.

Марко мчав угору, немов за ним хтось гнався, а діставшись верхівки, завмер від несподіваної краси. Тут було так високо, що йому здалося, ніби опинився під самісінькими хмарами. Протягни руки – і полетиш вільним птахом аж до небокраю!

Він ніяк не міг намілюватися на голубинь річки, яка довгою змією оповивала замок, на її круті зелені береги, на ліс, що сяяв смарагдовим маревом, на шляхи, що хижилися посірілими торішніми полями... Раптом там здійнялася темна хмара, яка стрімко наближалася до них.

– Татари? – стривожився Марко.

– Ні-і! Дикі коні! – байдуже махнув рукою вартовий. – Розвеснилося – от і гарцюють! Постріляти б їх, а то не раз в оману вводять – усе татарами видаються!

Отут Марко з ним не погодився, але перечити не став. Як же це – коней постріляти? Він

так захоплювався їхньою силою, грацією і сміливістю. Звісно, табун диких жеребців – це небезпечне видовище, але яке прекрасне! Підліток жадібно роздивлявся навкруги, вбираючи в себе, немов повітря, красу розквітлої землі. Як же він заздрихав у цю хвилину орлам, що вільно ширяли у височині! Як йому хотілося летіти поряд з ними! Проте суворий вартовий вивів його із задуми:

– Годі! Натішився, тож тепер давай звідси драла, доки мені прочухана не виписали!

Марко із жалем глянув востаннє в далечинь і підскочив, мов ужалений.

– Татари! Це точно вони! Це вже не коні!

Вартовий пильно придивився і спересердя плюнув собі під ноги.

– От бісові діти, зарання цього року! Калатай у дзвін, а я вниз – розкажу, звідки лиха чекати!

Марко вхопився за мотузку – і тривожне калатання сколихнуло околицю смертельною напругою. Хлопець аж упрів, бо з таким завзяттям бив у дзвін, що, здавалося, хотів закликати до бою не лише живих, а й мертвих. Задиханий вартовий, що миттю повернувся назад, замість подяки сердито стусонув його.

– А тепер геть до матері й батька, нема чого тобі тут робити!

Марко спускався вниз, та в серці його жила радість: він не тільки піднявся на дзвіницю, а ще й попередив усіх про небезпеку!

На щастя, цього разу обійшлося без бою. Татарський чамбул, зачувши грізний дзвін, звернув на іншу дорогу, шукаючи більш легкої здобичі. Містечко перебувало в радісному піднесенні, а Марка чекала не дуже приємна новина. Уже відзавтра він мав відвідувати нудні заняття в єзуїтському колеґіумі.

Проте хлопець цим голови не забивав: іще два дні поспіль він слухняно вирушав з маєткою разом з братом та озброєною охороною, а опинившись у містечку, залишав Стефана в костьолі, а сам давав драла на дзвіницю. Вартові тепер були до нього приязніші, а дорогою додому він устигав розпитати Стефка про почуте в єзуїтів і з удаваним захватом переказував удома матері.

Але скільки мотузці не витися, а кінець буде. На третій день батьки скасували всі заняття: Станіслав Жолкевський залишав містечко, милостиво згодившись погостювати в маєтку пана Якимовського по дорозі. Гетьман підтримував давні приятельські стосунки з його батьком, тож виявляв прихильність і до сина – Кшиштофа. Разом з ним прибув і пан Пулавський – вельможа, який усіляко допомагав єзуїтам, а також активно боровся проти

всілякої ересі. Його гачкуватий ніс встромлявся скрізь і всюди, тож Ганна поглядала на нього з деяким острахом.

Відбувши для годиться гучне застілля, Марко, як завжди, непомітно зник. Це Стефко любить нудні розмови, а він краще понишпорить поміж озброєною охороною. Їхні балачки йому набагато цікавіші. Не раз і тренуються, доки панство вирішує свої справи, або влаштовують змагання з дворовою челяддю. А щоб не проганяли його від себе, то знайшов для них принаду: виносив непомітно з погребя кухоль міцного вина – от вони вже й раді.

Цього разу він почув дивну річ: усі тільки й говорили про якусь незвичайну вовчицю. Тож, добре понишпоривши серед возів з добром коронного гетьмана, Марко натрапив на залізну клітку. У ній лежала поранена, геть виснажена сіра хижачка.

– Чия це звірина? – схвильовано спитав жовніра.

– Пана гетьмана! – байдуже кинув той, з оголеною шаблею в руках грізно охороняючи вози.

– А навіщо йому ця вовчиця? Чому одразу не вбив?

– Чому? А біс його знає, що в нього на умі! Хіба мені про це судити? Мо', приручити хоче, а мо', познуватися! Чув якось краєм вуха: ясновельможний пан хвалився, що або виріже все козацьке хлопство, або підкорить його так само, як цю дику вовчицю. Та й подарунок це ніби від пана Пулавського. Він її не забуває: нема-нема, та й прибіжить подивитися.

– А хіба можна приручити вовка? – усе ще дивувався Марко.

– Паничу, не займайте мене і йдіть подалі звідси. Найдіть собі іншу забавку! – Жовнір був геть не в дусі, тож Марко відійшов од воза.

Двір аж кишив чужим людом, та він геть збайдужів до всього. Згаслі очі ув'язненої вовчиці викликали в нього несподіване співчуття. Марко зустрічав приручених ведмедів, оленів; кажуть, що в короля є навіть якісь дивні тварини – лев і тигр, яких садять на ланцюг, та щоб приручили вовка? Ні-і! Такого не бачив і не чув!

Він замислено сів на пенюк у закутку під стайнею. Хоч малий іще, Марко не раз брав участь у полюванні. Його батько вважав, що сини повинні не тільки вправно володіти зброєю, а й мати достатньо твердий характер. Тож хлопчики вже знали, що це таке – дивитися в очі ворогу, який може вчепитися тобі в горлянку. Але то в лісі, то смертельний двобій, а тут відверте знущання!

Його роздуми перервали хмільні вигуки звеселілого панства. Зачувши, у чий маєток

прямує пан гетьман, навздогін йому кинувся і ксьондз. Тож Кшиштоф вийшов назустріч святому отцю, а той його як мокрим рядном накрив:

– Вирішив дізнатися про здоров'я вашого Марка, а то Стефан казав, що він важко хворий!

– Марко??? Стефан??? – Після кількох келихів міцної медовухи мізки пана Якимовського зі скрипом ворухилися, та врешті, второпавши, що й до чого, він гнівно скрикнув: – Марку! Сину мій! Іди-но до мене! Хай я тобі всиплю святого причастя!

Зрозуміла все й Ганна, тож метнулася до гостя.

– Матінко рідна! Чого ж ми стоїмо? Отче Михайле, проходьте до господи!

Марко тим часом сховався в стайні, добре розуміючи, що при гостях батько не стане його шукати. Гості жваво гомоніли, а здалеку долинув глухий удар першого весняного грому. Хмари, які швидко затягнули небо, щедро сипонули дощем, і всі поховалися у світлиці, де стіл вгинався від щедрих наїдків. Заховалися під стріху стайні та комори й жовніри, і тільки вартові на воротах та високій сторожовій фігурі щулилися під рясним дощем.

Марко виглянув зі стайні: вовчиця знесилено ловила язиком воду. Її худе тіло світило ребрами, перебиті лапи неприродно вивернулися, а пошматована хортами шерсть ятріла червоними ранами.

– Бачить же добре, що помре звірина, нащо ж знущатися? – Марко схвильовано притулився до одвірка стайні.

Йому на мить здалося, що вовчиця подивилася йому просто в душу. Щось здригнулося в ньому, бо наче людське проглянуло в тому погляді – таке безнадійно сумне й водночас уперте до неможливості... Адже голодна, зранена, а не підкорюється!

А дощ як почався швидко, так само й скінчився. Краплі дзвінко скапували зі стріхи, а хлопець усе дивився на вовчицю і не розумів, чи то дощ стояв у її очах, чи сльози...

Уже звечоріло, коли про вовчицю згадав і захмелілий пан Пулавський. Він покликав усе панство подивитися на дивовижу:

– Другий тиждень, як пану гетьману її подарував! Уже й хортів на неї цькував, голодом морив, а ця тварюка все не здається!

Жолкевський байдуже махнув рукою.

– Облиш її. Чи в нас немає кращих забавок?

Та в Пулавського загорілися лихі вогники в очах. П'яно похитуючись, він підійшов до вовчиці, яка лежала із заплющеними очима.

— Ось я її зараз розколошкаю!

Він витягнув гостру шаблю і, похитуючись, нахилився до залізної клітки. Зненацька вовчиця різко підняла голову й хрипко гаркнула на свого мучителя. З несподіванки Пулавський відсахнувся і беркицнувся просто в калюжу, обдавши багнюкою вартового. Кшиштоф оглянувся по подвір'ї, міркуючи, куди сховався його шибеник, а вгледівши на порозі стайні Марка з гарячим, сповненим жалю і гніву поглядом, ухопив попід руки гетьмана й поволік його подалі від жорстокої забавки.

— Пане Станіславе, ми сьогодні ще не куштували дивної вишнівки, яку так майстерно готує пані Ганна!

Пулавський гаркнув до вовчиці, стискаючи гостру шаблю:

— Я ще до тебе повернуся!

А гетьман, здавшись заманливому запрошенню Кшиштофа, який затуркав йому голову своєю вишнівкою, грізно проказав:

— Отака скажена натура і в Наливайка була! Знав, що четвертують, а все крамолу не хотів з голови викинути! Нищити їх усіх треба: і цих сіроманців, від яких життя в лісах немає, і тих лайдаків, які сміють проти Речі Посполитої голову підносити!

У грудях Марка закипів не знаний досі гнів. Йому хотілося утнути щось зухвале й лихе, та не встиг і на поріг стати, як мати заступила йому дорогу. Ганна добре знала свого шибеника, тож майже весь час тримала його в полі зору. Зустрівшись із материним суворим поглядом, Марко опустив голову й зник у стайні. До самісінького вечора просидів там. Мирне форкання коней, неспішна балаканина наймитів, які поралися, розкладаючи сіно та овес, урешті його заспокоїли...

Він вийшов надвір, коли повний місяць залив блідим світлом щедро напоєну дощем землю. Від річки піднімався туман, щебетали птахи на старих вербах, і все навкруг пахкотіло першою зеленню та весняною свіжістю. Утомлене пиятикою панство нарешті вклалося спати. Біля комори вечеряли жовніри, стиха перемовляючись між собою.

Марко зрадів, що ніхто його не помітив і, скрадаючись, підійшов до вовчиці. Вона немов чекала на нього: очі її ніби стежили за ним, та в них не було лихого вогню. Навпаки, у них уже проглядала потойбічність. Марко бачив такі згасаючі погляди й знав, що вовчиця скоро помре. Та відчув її нездоланне бажання позбутися клітки й померти на волі, у рідному лісі!

Щось дивне коїлося цього вечора з Марком. Він не міг думати ні про що, окрім цієї сіроманки. Щось болісно тиснуло йому в грудях, штовхало до зухвалих учинків – і зрештою він зважився. Залізний засув, на який була зачинена клітка, відсунувся легко й майже нечутно. Він відчинив хвіртку й завмер, згадавши, як вишкірилася вовчиця на гетьмана. Його очі зустрілися з вовчими – і страх зник. У погляді сіроманки було стільки болю та страждання, що всі сумніви розтанули, як сніг на сонці. Він протягнув руку. Вовчиця ткнулася гарячим носом у його долоню. Марко обережно витягнув її з клітки, поклав на траву й пригинцем подався до воріт. На варті стояв дядько Іван. Хлопець гукнув до вартового:

– Дядьку, вас мати кличе на хвилинку!

Дядько Іван здивувався, що панич звертається до нього, та слухняно пішов у двір. Марко ж узяв вовчицю на руки й вибіг за ворота. Від бігу він швидко захекався: сіроманка була хоч і худа, а все одно обривала йому своєю вагою руки. Їдкий сморід брудної шерсті, крові та гнійних ран видавав очі. Довгі лапи звисали додолу й плуталися йому в ногах, голова безсило схилилася набік, і він уже не знав, чи вона жива. Проте вперто біг, а діставшись узлісся, обережно поклав її на траву.

Пошматовані вуха сторожко заворушилися-нашорошилися. Вовчиця звела голову, глибоко зітхнула і, побачивши над собою дерева, тихо заскімлила. Марко здивовано дивився на неї і не вірив сам собі: уже не дощові краплі, а справжнісінькі сльози виступили на її очах. Вовчиця витримала всі цькування і була незламною у своїй дикості, бо воля для неї понад усе. У ній нуртував дух одвічної лісової стихії і сили, яку їй давав прадавній ліс...

Як може бути здатна на таке лісова тварина? Хлопець сидів поруч із сіроманкою, глибоко вражений побаченим. Здавалося, сьогодні йому відкрилася дивна таємниця рідної землі.

Що ж у цій волі таке, що навіть вовки йдуть на смерть заради неї?..

Він оглянувся навкруги: усе навколо як учора й водночас зовсім інше – жорстокіше, а не справедливіше... Марко ніби враз подорослішав. Він торкнувся вовчиці, а вона востаннє дихнула лісовим повітрям і тихо померла. Хлопець сидів у заціпенінні, та з глибокої задуми його мов розбудили плач переляканої матері й сердита лайка жовніра, який стеріг вовчицю.

Коли вартовий прийшов до Ганни й сказав їй про Марка, жінка одразу ж здогадалася, що затіяв її шибеник. Побачивши розгубленого жовніра, котрий стояв біля порожньої клітки, вона побігла разом з ним. Дякувати Богу, ніч була місячна, а слід в'юнився болотом по забрудненій і прим'ятій траві, тож вони швидко наздогнали втікачів.

Мати заливалася слізьми, обціловуючи свого шибеника, а жовнір тішився, що знайшов вовчицю, хоч і здохлу. Від їхніх голосів, лагідного й гнівного, у Марка аж голова пішла

обертом.

– Господи, дякую тобі, що допоміг мені знайти мого шибеника! Синочку, ти цілий? Вовчиця тебе не покусала? Що ж ти затіяв? Сил моїх уже бракує на твої витівки! Ще тільки вчора в наших краях татар бачили, а сьогодні ти сам посеред ночі до лісу подався!

Вона то обцілювала свою кровиночку, а то сердито ляскала по потилиці, то плакала, а то сміялася.

І жовнір не мовчав – гнівно дорікав:

– Не маєте ви совісті, паничу! Та через ваші витівки мені б завтра голову зняли з пліч! – Він закинув вовчицю собі на карк. – Матко Свента! Дякую тобі, що вказала мені, де ця тварюка лежить!

Вони побрѣохкали болотом назад до маєтку. А коли вийшли на поле в примарному світлі місяця, Маркові враз стало дуже страшно. Він злякався до нестями людської жорстокості, лихих татар, які можуть вирізати його рідних, і навіть себе самого. Злякався, що ніколи вже світ не буде таким радісним і світлим, як до вчорашнього дня. І він теж зашморгав носом, радіючи, що ніхто не бачить зараз його пекучих сліз.

Діставшись домівки, жовнір з полегшенням закинув мертву вовчицю в клітку й брязнув залізним засуvom. Здавалося, ніхто не побачив пропажі. Проте за стайнею, не помічений ніким, стояв Пулавський. Злоба й ненависть горіли в його очах, адже з рук вирвали забавку, на яку він мав свою, особливу й таємну надію... Ніхто в цю мить і не здогадувався, якої шкоди завдав хлопчак шляхтичу. У цей темний та непевний час, коли землею котилися війни, епідемії та голод, кожен сам рятувався як міг. Пулавський знайшов підтримку в тієї жменьки панства, яка захоплювалася чорними мєсами – обрядом прихильників темних сил. Саме тому він так і зрадив, коли вдалося полонити вовчицю – вожачку зграї. Таку нечасто й побачиш, а взяти живцем і взагалі майже неможливо! Здійснивши таємне жертвоприношення, набувши магічної могутності та заручившись підтримкою нечистих сил, шляхтич мав забезпечити своє збагачення та просування до вельмож, наближених до короля. Що ж, він уміє мстити! Це мале щеня ще не раз поплатиться за свій необдуманий вчинок!

А тим часом на Марка чекав батько. Розгнівано впхнув його в кімнату до Стефана й сердито випалив:

– Роз'їдуться гості – отоді я тебе і вилікую, і висповідую!

Утомлений хлопець лантухом звалився на постіль. Міцний сон здолав його, і він навіть не чув, як на світанку високий гість піднявся разом зі своєю охороною та вирушив у дорогу. Мертву вовчицю байдуже викинули з клітки, а Ганна тихо звеліла прислузі закопати її від

гріха подали. Коли в маетку вляглася веремія, Кшиштоф наказав пахолку розбудити Марка й вивести його надвір:

– Отепер розповідай усе: і про навчання в єзуїтів, і як це тобі прийшло в голову викрасти вовчицю в коронного гетьмана!

Батько сидів на дубовій лаві, широко розвівши коліна й важко впершись на них руками. Розлога яблуня схиляла над ним свої гілки, всипані ніжно-рожевим цвітом, та не до краси було Якимовським.

Син дивився на батька безбоязно, уперше виказуючи непокору. Аж тепер Кшиштоф зрозумів, чому дід так недолюблює Марка – бо той як уб'є собі щось у голову, то ніхто звідти нічого не виколупає. Навіть зараз він йому заперечив:

– У своєму маетку не дозволю знущатися!

– Ти ба як заговорив – «у своєму маетку»? А ми тут хто – гості? Ти бодай розумієш, що міг би з нами всіма зробити розлючений гетьман? А Пулавський? Та він тільки шукає приключки, як би з когось крові попити! Ні, я бачу, що ти нічого не второпав! Тямую треба мати, коли змовчати, а коли сказати!

Кшиштоф нетямився від люті. Такого батька Марко зроду ще не бачив. Тож коли той наказав всипати синові батогів, челядь аж заціпеніла від подиву.

– Проси прощення! – гарячково шепотів Стефан.

Він любив свого брата, і зараз йому до сліз було жаль, що не вберіг його від необачних учинків. Ганна, яка саме виходила з комори з новою макітрою в руках, сплотніла: чоловік іще ніколи не здіймав руку на синів. Вона благально глянула на Кшиштофа, та його важкий погляд обдав її несподіваним холодом. Ганна враз зрозуміла, що варто їй заперечити – і гнів чоловіка вилетів на всіх. При першому ж ударі по спині сина макітра випала в неї з рук і, вдарившись об сідці, розбилася на черепки. Але Ганна на це навіть не звернула уваги. Вона щосили стиснула долонями обличчя, тамуючи крик. Та Марко затявся: сльози вовчиці досі стояли в нього перед очима. Він звивався, верещав під батогами, та визнати свою провину не хотів.

– Що ж, я навчу тебе відповідати за свої вчинки: посидиш три дні в темниці на самій воді – отоді побачимо, якої заспіваєш!

Ганна тільки руками сплеснула від рішення чоловіка, та перечити йому не стала. Хоч як їй боліло серце, розуміла, що шибеника треба провчити. Подивилася на нього жалісливо.

– Сину, сину! Важко тобі доведеться в житті!

Кшиштоф завів Марка в темницю, поставив глек з водою.

– Двері залишаю відчиненими. Визнаєш свою провину – виходь. А ні – то аж за три доби!

– За єзуїтів каюся, а за вовчицю – ні!

Батько мовчки вийшов, а син залишився з гіркими роздумами. Та сумував він рівно до обіду. Коли ж вітер приніс йому у відчинені двері пахощі смаженого та вареного, то взявся співати. Співав усе підряд: українські пісні, польські, а на вечір навіть затягнув релігійні псалми.

Служниці посміювалися спочатку тихенько, а потім і голосніше. Їхні пани так переживали за непокірного сина, що ходили зажурені та опечалені. Марко ж, навпаки, був такий веселий, ніби спав на пухових перинах і їв смаколики.

Хоча всім заборонили приходити до нього в темницю, наказ не поширювався на псів і котів. А вони позлазилися до нього й зігрівали своїм теплом. Руда кішка Мурка навіть миші йому носила й тицяла в обличчя: мовляв, дурню, дивись, як їжа добувається!

Уночі йому хтось тихцем підкинув сопілку, мабуть, хвилюючись, аби він не захрип від співів. На сопілці виводити мелодії його навчили пастушки, тож наступні дві доби маєток слухав залиvistу гру шибеника. З темниці він вийшов охлялий, проте безжурний. Виструнчився перед батьками і, браво стукнувши підборами, голосно гукнув:

– Присягаюся чесно та віддано відвідувати єзуїтську школу й не тікати із занять.

Кшиштоф, зважуючи, зміряв його поглядом і покликав у зброярню. Пильно вдивляючись у змарніле після темниці лице, сказав суворо й урочисто:

– Хоч і незадоволений я твоїми дурними витівками і малий ти ще, лише десять років маєш, та бачу, що серце твоє буде міцне, а воля – непохитна! Що ж, у наш суворий час кожен має вміти захищати себе, своїх рідних і нашу святую землю! Досить тобі шаблею махати, дарую тобі кончар – меч, яким озброєні гусари!

Марко аж зацікавився від несподіванки: не чекав від розгніваного батька такого коштовного подарунка. Він обережно торкнувся важкого довгого меча, легенько провів пальцями по його гострому блискучому лезу й аж тоді взяв до рук. Міцно стискаючи заважку ще для нього зброю, підняв меч догори, потім притиснув його до свого розпашілого чола.

– Клянуся, батьку, що ніколи не осоромлю честь роду Якимовських! Буду боротися за волю до загину!

Ці слова він і вибрав своїм девізом: «За волю – до загибелі!» А Кшиштоф зрозумів, що, якби історія з вовчицею повторилася, його впертий Марко зробив би так само!

Син пішов до схвилюваної матері, а тим часом батька обсіли інші важкі турботи. Кшиштоф не сповідував фанатично католицизм, як його батько та більшість польської шляхти на чолі з найсвітлішим королем Сигізмундом III. Він, маючи м'яке серце та природжене відчуття справедливості, не дер зі своїх селян останню шкуру. Повинності, які вони платили, встановив доволі помірними, тоді як в інших селах після Люблінської унії 1569 року становище селян різко погіршилося. Люди Якимовського дякували Богові та своєму панові, який ставився до них по-людськи.

Але це ж і було для Кшиштофа причиною непорозумінь з батьком та недоброзичливих поглядів сусідів, від яких селяни часто-густо тікали на Січ, Сейм, у верхів'я Псла чи Дике Поле. Та що б там хто не говорив, а він твердо знав і бачив: селяни стояли пліч-о-пліч у безкінечних сутичках з татарами, і це вже були не просто хлопи, а вірні товариші в бою. Мабуть, саме тому татари обминали стороною його маєток. Хоча він і не надто укріплений, як Бар, та його вишколена охорона насторожі вдень і вночі, а в бою показувала вміння справжніх воїнів.

З батьком Кшиштоф поладнав, коли запропонував торгувати худобою, шкірою та воском, яких удосталь в Україні і які так цінували в Польщі. З Любліна Стефан привозив сукна, що мали широкий попит не тільки в шляхетства, а й у міщанства та духовенства. Стефан на цій торгівлі швидко розбагатів і вважав за краще не помічати Кшиштофових дивацтв, тим паче кожного разу, коли навідувався до сина, той влаштовував гучні бенкети на його честь.

Але найбільшим заспокоєнням для старого був улюблений онук Стефко. Старий з нетерпінням лічив дні та місяці до його дванадцятиріччя. І коли нарешті діждався, то, незважаючи на свої немолоді роки, знову вирушив у далеку дорогу, щоб особисто забрати улюбленця у свій родинний маєток. І Ганні, і Кшиштофові було важко розлучатися із сином, але обое розуміли, що дід віддасть йому не тільки все своє багатство, а й свою любов. Спочатку відчували самотність у домі без улюбленця Стефанка, але і батьки, і Марко із часом звикли до розлуки.

Довгождані зустрічі

Промайнуло 11 років. Стефан, як і мріялося його дідові, закінчив єзуїтську школу, а після неї – Міланський університет в Італії. Він весь був утіленням дідових мрій і аж тепер, опанувавши науку, отримав дозвіл відвідати батьківський дім. Звістка про синів приїзд викликала в маєтку Якимовських страшний переполох: у домі все чистилося, милосся,

витушувалося, лагодилося... Поповніла, трохи постаріла, але з тією ж м'якою, негаснучою вродою Ганна невтомно бігала з кімнати в кімнату, віддаючи накази численній челяді:

– Начистіть до блиску срібні сервізи! Одарко, Гафіє, позбивайте подушки й перини! Та килими витріпайте як слід!

Найменший бруд завдавав їй розпачу. Марко в такі хвилини підходив до матері й заспокоював:

– Годі, мамо, спочиньте! У домі й так усе блищить і сяє, а ви зіб'єтесь з ніг і ще до приїзду Стефана зляжете в ліжку!

Тільки це примушувало Ганну хоч трохи вгамуватися. Спостерігаючи веремію, яка здійснюлася в домі, Марко й сам відчував у душі занепокоєння: «Цікаво, який же зараз із себе Стефанко? Вищий чи нижчий від мене? І як він зустрінеться зі мною? Чи не буде занадто чванитися? Адже скільки світу побачив Стефко, скільки знає всього, а моя освіта так і закінчилася в пана Юзефа...»

Марко підходив до дзеркала: звідти на нього дивився ставний юнак з гарячим поглядом блискучих карих очей і непокірними пасмами русявого волосся. Намагався уявити, чим же схожий на нього буде Стефан. Кшиштоф, якого майже не здолали роки, а лише густо вплели сивини у волосся та проорали чоло новими зморшками, теж із хвилюванням чекав синового приїзду. Він душею приріс до чарівного Поділля, та Люблін був його молодістю, де промайнули юнацькі роки, де пізнав перше кохання, уперше одружився і вперше зазнав справжнього горя. Тому Кшиштоф так хвилювався: старший син Стефан ішов його слідами. Він жив у тому ж будинку, їздив тими само дорогами, зустрічався з дітьми батькових друзів. Кшиштофу іноді здавалося, що Стефан – це він у молодості. Про це він не раз мріяв довгими холодними вечорами, це зігрівало серце в нудні осінні дні.

Усі по-своєму чекали Стефанка, ненастанно поглядали на дорогу, та коли він нарешті приїхав, його ніхто не зустрів.

Був саме холодний весняний вечір. Стояв початок квітня, та природа ніяк не хотіла дарувати людям тепло, натомість щедро засипаючи їх снігом, який супроводжувався в'дливою сльотою. Ганна нездужала й раніше звичайного пішла відпочити в спальню. Марко й батько сиділи в затишному кабінеті біля палаючого каміна, який кидав навсідіч миготливі відблиски. Розмова точилася про новий похід королевича Владислава на Москву. Подейкували, що там він опинився в дуже скрутному становищі. Батько згадував і невдалий похід короля Сигізмунда III, який майже два роки простояв під Смоленськом, і козаків, війна яких з Османською Портою ставала все успішнішою.

За розмовою ніхто з них і не почув, як до будинку під'їхала довга валка підвід на чолі

з розкішною каретою. Двері тихо прочинилися, і на порозі постав Стефан. Почувши батьків голос, він швидко пройшов до кабінету. Кшиштоф і Марко завмерли: Стефан був такий схожий на батька, що здавалося, ніби їх двоє водночас раптом опинилося тут, тільки один молодий та усміхнений...

Мить заціпеніння минулася, і обое кинулися до дорогого гостя. Вони обіймалися, ляскали по плечах, тиснули руки... у кабінеті здійнявся галас.

– Приїхав! Нарешті! А ми всі очі за тобою видивили. А де ж це той клятий Іван, що мав сидіти в передпокої? – гнівно вигукнув Кшиштоф.

– Та він заснув, бідолаха! – усміхнувся Стефан.

– Має, бусурман, щастя, бо в інший день не пожалів би ледацюгу, а так, на radoщах, хай йому грець – прощу!

– Ану, Стефку, хто з нас вищий? – примірявся до брата Марко. – І як тобі в Італії, сподобалося чи ні?

– А Люблін, Люблін як там? Мабуть, покращав, розбудувався? – це вже допитувався батько.

– Тихіше ви, сороки, здійняли галас, ніби Стефка ніколи не бачили! – раптом у кабінеті почулося буркотіння Якимовського-старшого. – Оце діждався шани на старості літ: немає кому ні з екіпажа допомогти вибратися, ні зустріти по-людськи, ні нагодувати гостя з дороги! Стефанко погнався, як оглашений, і ви не кращі!

Кшиштоф зніяковіло подивився на батька, який, спираючись на вишукану палицю з головою лева, утомлено опускався в крісло.

– Добре ж ви гостей зустрічаєте, – усе ще гнівався старий, та в голосі його відчувалося задоволення від тієї радості й навіть деякої розгубленості, яку викликав їхній приїзд.

Кшиштоф шанобливо підійшов до нього.

– Здрастуйте, батьку! Вибачте, що не зустрів вас. Я від несподіваної появи Стефана аж розгубився. А як же це ви зважилися на таку далеку дорогу? У ваші літа та з вашим здоров'ям?

– Ти за мое здоров'я не дуже ще журися! Старого Якимовського не так просто здолати! Знаю я вас, схизматів: думаете Стефка назад до себе переманити? Оце вже ні! Досить з мене того, що я тебе сюди колись відпустив! Але свого внука найстаршого я вам нізащо не віддам! – Старий аж ціпком пристукнув по підлозі. – Он який він у мене орел! Ні, вам

його нізащо не забрати! – У словах діда звучала неприхована гордість, і всі знову подивилися на Стефанка.

Він здавався і схожим, і не схожим на того дванадцятирічного хлопчика, якого вони пам'ятали. Тепер перед ними стояв широкоплечий юнак, високий, з упевненим поглядом сірих очей, у вишуканому одязі, який підкреслював міцно збиту поставу. У цю ж мить почувся розпачливий зойк:

– Синку, приїхав! – Ганна, зачувши в домі метушню, заспішила до кабінету й стала на порозі, бліда від хвилювання, відчуваючи, як усю її огортає несподівана слабкість. Вона вхопилася однією рукою за одвірок, а другою – за серце, відчувши, як підкошуються ноги. Лише кілька кроків було до сина, та ступити їх у неї забракло сил. Стефан умить опинився коло неї і, обережно підтримуючи, допоміг сісти в крісло. Непрохані сльози накопилися матері на очі – і вмить перед нею все розпливлося.

Одинадцять довгих років вона не бачила свого сина і зараз, коли така довгоочікувана зустріч настала, не могла ні розгледіти його, ні сказати бодай щось. Навіть старий свекор, який усе життя її недолюбливав, несподівано розчулився, побачивши щире хвилювання за його вихованця. Син присів біля матері на підлогу, гладячи її руки й благаючи заспокоїтися, Кшиштоф тер очі, які чомусь почали пекти, а слуги, які стояли на порозі, зацікавлено розглядали молодого шляхтича. І тільки Марко згоряв від нетерпіння: він хотів, щоб уся ця веремія якнайшвидше скінчилася, і тоді він зможе вдосталь наговоритися з братом.

Поволі Ганна опанувала себе й одразу ж згадала про обов'язки господині:

– О Господи, та що ж це я... Геть розум втратила від щастя! Такі довгождані гості голодні, а я розсілася, мов та пава! Ви вже вибачайте мені, старій, що я так розгубилася.

Та вишколені слуги й так знали свою роботу: не встигла господиня і рукою змахнути, як на столі з'явився сяючий сервіз, заблищали срібними боками келихи, запарувало смажене та варене. Розмова, підігріта радістю зустрічі та добрим старим вином, точилася легко й невимушено: Стефан то розповідав про зміни, яких зазнав Люблін за ці роки, а то описував сонячну Італію, її тепле море та чарівну природу. А дід захоплено повторював:

– Славного сина маєте! Згадаєте ще мої слова: далеко він піде! Хоч і молодий іще, але славу гарну має серед шляхти, та й не тільки серед неї. Довелося йому на чужині ченцям-тринітаріям допомагати. Та він молодець: не осоромив нашого доброго імені!

Стефан ніяковів від дідових похвал і намагався перевести розмову на щось інше, розпитуючи батька про його справи, але зацікавлений Марко напосідався на своєму, адже слава про орден Пресвятої Трійці котилася по всьому світі:

– Невже ти теж брав участь у визволенні полонених? І чим іще займаються ці ченці?

Брат стримано всміхнувся. Нещодавні події, які вже встигли стати спогадами, ожили в його серці, і він із задоволенням розповів рідним:

– Цей католицький жебручий чернечий орден існує з давніх часів. Він заснований і затверджений папською буллою ще в 1198 році для викупу полонених християн з мусульманської неволі. На їхнім гербі так і написано: «Слава тобі, Пресвятая Трійце, а полоненим – свобода!»

– Навіть козаки на Січі кажуть тим, хто рідних у полоні розшукує: «Іди до тринітаріїв: вони по цілому світі людей викупляють!» – Марко не стримував свого захвату. Старший брат вразив його своєю освіченістю і мужністю. – І ти теж брав участь у небезпечних експедиціях? Адже напевно, що ченці часто гинуть: не так просто виконати свою місію в мусульманському світі!

Та якщо Маркові очі горіли жадобою пригод, то мати поблідла й ухопилася рукою за серце, не в силах подолати хвилювання. Стефко стиснув її долоню.

– Не хвилюйтеся, матінко! Члени ордену проводять ще й надзвичайно велику дипломатичну роботу. Їм треба з'ясувати не тільки місцезнаходження полонених християн, а й під чією опікою вони перебувають, домовитися про викуп... Хоча треба віддати їм належне: іноді представники ордену можуть самі піти в полон в обмін на християнина, якого розшукували. Це шляхетні люди, які віддають власне життя заради порятунку іншого. А ще вони збирають грошові пожертви, опікуються лікарнями та бідняками...

Про тринітаріїв Стефан міг би розповідати цілу ніч, проте вечір затягнулася і старий Якимовський, якого добряче зморила дорога, забажав піти відпочити. Але наостанок вирішив іще раз здивувати сина:

– Не думай, Кшиштофе, що будеш довго молодцювати. На ту осінь готуйся до синового весілля, а там з Божою поміччю і тебе швидко назвуть дідом.

Кшиштоф, який саме підніс келих до вуст, зупинився на півдорозі. Старий Стефан усміхнувся і з задоволенням продовжив:

– Ось лишень повернемося до Любліна, спродаємо подільське збіжжя і справимо Стефанові заручини з нашою сусідкою Вандою Заславською. А навесні й весілля відгуляємо! Вам же, його батькам, а моїм дітям дам добру пораду, а ви послухайте мене, старого. Хоча з біса гарно тут, на Подоліі, і справи ваші останнім часом ідуть непогано, та смута сіється велика. Я вік прожив, і на такі переміни в мене чуття, як у старого лиса. Не до добра йдеться! Король наш Сигізмунд III з війни не вилазить, та й у вас тут не легше: повстання за повстанням. Перебирайтеся краще до Любліна – і мені, старому, спокійніше буде, і вам до рідного сина таки ближче.

І, побажавши всім на добраніч, навіть не дочекавшись відповіді, важко підвівся з-за столу. Ганна та Кшиштоф провели його у відведені покої й, залишившись самі в коридорі, запитально глянули одне одному у вічі.

— Як тобі така мова? — зійшлася тривогою Ганна.

— Ранок вечора не докаже. У нас іще є час, щоб усе зважити, — заспокійливо відповів їй чоловік. — Ходімо краще до наших дітей!

І вони пішли удвох, замислившись про своє майбутнє і про несподівану пропозицію старого Стефана. Після вечері всі порозходилися спати, і тільки брати мало не до ранку проговорили удвох. Багато подій сталося, багато води сплигло, та родинні почуття не зникли. Розлука тільки зблизила обох, і зараз, як ніколи раніше, вони відчули потребу один в одному.

Після приїзду довгожданих гостей природа змилостивилася над людьми. Ранок зустрів їх сонячним теплом та яскравим, чистим небом. Минуло лише декілька днів — і дерева дружно повистрілювали зеленим листям, луки та пагорби вкрилися соковитою травою, а соловейки аж захлиналися від хмільних весільних пісень.

Перші дні по приїзді старий Якимовський відпочивав після важкої дороги. Він подовгу сидів у квітучому саду, гуляв по маєтці, розмовляв із сином і — чого раніше за ним не помічали — виявляв незвичну увагу до Ганни. Чи то вже роки брали своє, чи то спільна любов до Стефана, але старий уже не бурчав невдоволено під ніс, а, навпаки, повсюди хвалив синову та невістчину хазяйновитість. Хитрий лис, який за свої довгі роки вигострив відчуття небезпеки, знав, що робить.

Життя Якимовського-старшого котилося до заходу, і тому йому так забаглося, щоб син забрався з неспокійної Подолії в старовинне родинне гніздо. Неспокій змушував переконувати сина та невістку, а дивне передчуття біди — забути всі свої образи. Його улюблений онук, який за ці роки встиг зрізнитися з Любліним, теж переконував рідних:

— І чого це нам жити відірваними одне від одного, якщо можна бути при купці?

Найбільше, звісно ж, він вговоряв Марка. Брат засипав його зливою запитань, і Стефан намагався якомога повніше задовольнити цю цікавість. Особливо Маркові подобалися розповіді про відважних ченців-тринітаріїв з ордену Святої Трійці, які, ризикуючи власним життям, викупували на невільничих ринках рабів-християн. Старший брат показував на коштовних картах країни, де він побував, та розповідав про них. І Маркові, який ніколи в житті не бачив моря, хотілося хоч раз побувати на його берегах. Йому мріялися незвідані дороги, молода кров грала й кликала в неznані світи. Він по-доброму заздрих Стефкові, який устиг чимало помандрувати. Рідний маєток став тісною кліткою, з якої хотілось

якнайшвидше вирватися на широкий простір.

Травневий розмай

Трохи перепочивши, старий, проте невгамовний Якимовський знову зайнявся торговельними справами, залучивши до них обох онуків. Разом вони багато їздили по Брацлавщині, спродуючи один товар і купуючи інший. У дорозі їм розмовлялося легше, і розуміння швидше приходило.

Якось, повернувшись із чергової поїздки, вони почули приємну новину. Заможний шляхтич Зосимовський, який жив неподалік, запросив родину Якимовських до себе на бенкет. Молоді шляхтичі були цьому тільки раді. День, коли мало відбутися свято, видався по-травневому лагідним і погідним. Одразу по обіді всі почали збиратися. Стефан, пригладжуючи світлий чуб, весело всміхався.

— Хоч подивлюся, які у вас панянки. Та можу битися об заклад, що не кращі від польських!

— Ха-ха-ха! — засміявся у відповідь Марко. — Він подивиться! А тобі тільки й залишається на них подивитися! Спробуй лише виказати якійсь панянці свою симпатію — і дід тобі власноруч голову відкрутить! Він досі не може змиритися з тим, що наш батько тут одружився, і тобі він цього точно не дозволить зробити! Не знаю, які там у вас дівчата, але й наші... — Хлопець багатозначно прицмокнув язиком і вдавано зітхнув: — Жаль лише, що такі кралі не для тебе. Як то мовиться, рад би меду з'їсти, та високо лізти! Доведеться мені, бідоласі, за двох старатися... — Марко вдавано зробив страдницькі очі і з жалем подивився на брата. — Як же це тобі не пощастило!

— Ах ти ж, бусурмане, сміятися з мене надумав? — Стефан підскочив до брата, намагаючись ухопити його за чуба, та той зі сміхом вивернувся. Коли старий Якимовський вийшов у коридор, то його мало не збили з ніг онуки, які з дикими вересками гналися один за одним.

— От навіжені! — звично пробурмотів старий, ховаючи скупі посмішки. Урешті-решт усі зібралися. Ганна, Кшиштоф та старий Стефан усілися в екіпаж, а брати вирішили їхати верхи. З боків та позаду екіпажа їхала озброєна до зубів охорона. Час усе-таки непевний, тож вона ніяк не була зайвою. Спокійно можна було почуватися тільки в містечку, яке захищали міцні мури. Та, незважаючи на такі обставини, Ганна раз по раз виглядала з екіпажа, щасливо всміхаючись сама до себе. Її сини нарешті були разом. Обое спритні, веселі, зодягнуті в розкішні голубі камзоли, із шаблями на срібних перев'язях, мчали наввипередки. Вони як вліті сиділи на конях, і Ганна по-материнському пишалася ними.

Старий Стефан відчував те саме, і тому він знову їй нагадав:

– Ох, які лицарі вирости! Як орли молоді! Їм би разом жити, то вони й гори звернули б!

Кшиштоф тільки всміхнувся на батькову мову, а Ганна тихо зітхнула. Брати ж мчали дорогою, забувши про все на світі. Вони віддалися шалу швидкої їзди, відчуваючи тільки, як вітер б'є в розпашілі обличчя та як стугонить земля під копитами баских коней. Отак і не зогледілись, як прибули в розкішний маєток пана Зосимовського. Поминувши високий частокіл та озброєну варту, під'їхали до будинку, де вже голосно грала музика та зі сміхом юрмилися гості. Маркові було приємно зіскочити з коня і пройтися, розминаючи ноги. Кшиштоф одразу ж запримітив тут багатьох своїх знайомих: були і Одровонжі, і Бучацькі, і Струси, і Загоровські... У широко розчинених дверях стояли лакеї, зодягнуті в дорогі лівреї, і сам господар, шляхетний пан Зосимовський, радо зустрічав гостей. Пройшовши в залу, де палахкотіли сотні свічок, Якимовські побачили шляхетне панство, яке жваво гомоніло. Панянки манірно обмахувалися пишними віялами та розмовляли з молодими шляхтичами. Мова йшла про танець полонез, або, як іще його називали, ходзоний. Раніше він був винятково весільним танцем, але останнім часом почав виконуватися на початку балів, тож молодь жваво обговорювала його варіанти.

– Що не кажіть, а мені найбільше до вподоби те, як ходзоний танцюють у Кракові! Змахнуть лицарі шаблями, вклоняться гречно дамі – і аж серце терпне!

– Ні-ні, у Куявії всі рухи і м'якші, і ніжніші. Як візьмуться дама з кавалером за два кінці хустки, як глянуть одне одному в очі, то кращих фігур і не знайдеш.

– Це вже як кому! Ось моїм батькам найбільше подобається шльонський варіант – вони кажуть, що він строгіший і немає в ньому новомодних витребеньок. Навпаки, саме такий – суворий, повільний, з урочистими поклонами – полонез і личить мужнім воїнам!

Доки молодь була зайнята вибором танців, поважні пані неквапом переповідали свіжі плітки. Усі з нетерпінням чекали початку бенкету. Ганна попрямувала до поважного жіноцтва, яке порозсідалося попід стінами зали й стиха гомоніло про свої господарські справи та обговорювало молодих кавалерів, потай приглядаючись до них як до майбутніх малжонків для своїх дочок. Ганна, яку радо зустріли, намагалася слухати всіх разом:

– Ах, і не кажіть, отакі рюшечки зовсім не в моді!

– Так, так, а слуги зараз знахабніли, не хочуть слухати, що їм наказують! Доводиться сипати їм різок. А що поробиш, коли бидло є бидлом?

– Ох, скажу вам по секрету, що цього тижня трапилося в Бучацьких...

– Юзефо, ви тільки погляньте, який милий цей молодий Загоровський! І невже це правда,

що вони зазнали великих збитків?

– Ах, який жаль...

Чоловіки тим часом зібралися в окремо відведений кімнаті, де передбачливо були розставлені столи для ігор та можна було випити доброго вина. Тут уже розв'язували проблеми більшого масштабу: граючи в кості та карти, вишукане панство обговорювало політичні події. Стефан Якимовський, до думки якого уважно прислухалися, поважно всівся. Він гонорово оповідав, яку думку мають у Любліні про нові походи короля Сигізмунда III та його сина Владислава. Велике пожвавлення викликав приїзд магната Конецпольського, якого з підкресленою гостинністю провів до вітальні господар.

Тим часом урочисто заграла музика й, на превелику радість панянок, розпочалися танці. Брати Якимовські, презирнувшись, теж намірилися вийти з вітальні й приєднатися до танців. Але раптом увагу Марка привернула розповідь його мосці Конецпольського про козацького гетьмана Сагайдачного. Два роки тому, у 1616 році, він здобув Кафу, де був найбільший невольничий ринок, і визволив тисячі невольників. Зараз же зі своїм 20-тисячним військом він допомагав королеви Владиславу. Та, незважаючи на його заслуги, про які й раніше чув Марко, його мосць Конецпольський говорив про Сагайдачного вкрай зневажливим тоном. Ба більше: зі сповненим ненависті голосом магнат закликав:

– Шановне панство! Хіба забули ви про нашого славного гетьмана Станіслава Жолкевського? Хіба забули, як він провчив схизматського Наливайка під Солоницею? А Варшавський сейм 97 року, який проголосив усіх козаків ворогами держави й наказав знищити їх? Доки ж це бидло буде підносити свої погані голови? Стонадцять дяблів ім у печінку! Невже згинув дух нашого славного лицарства?

У відповідь почулися гучні вигуки:

– Знищити слід клятих схизматів! Перетворити їх на безмовних рабів, бо для того вони й створені! Єще Польська не згінела! Нех жие!

– Казав я тобі, що тут сіється смута! – тихо шепнув на вухо Маркові Стефан. Меншого Якимовського ця розмова чомусь роздратувала, і він швидким кроком вийшов з вітальні. За ним подався і Стефан. Марко, у якого зіпсувався настрій, вирішив знайти розвагу в танцях. Тим паче метке око парубка примітило в танцювальній залі декілька дуже файних панянок.

Весела музика витіснила похмурі думки в голові, а звабливі дівочі постаті примусили згадати про більш приємні речі. Доки сини розважалися, Ганна з гордістю спостерігала за ними. Ставні, енергійні, радісні, вони привертати увагу і молодих, і старих – це, звісно ж, не могло не тішити материнське серце. Ясна річ, більшу увагу звертали на Стефана, адже

його не було стільки років! Та ця обставина трохи Ганну тривожила, адже, як і свекор, вона воліла, щоб син осів у Любліні. Тож забачивши, як небайдуже поглядає на Стефана гарненька племінниця Зосимовських, вона аж занадто голосно поділилася приємною новиною з давньою подругою – пані Загоровською:

– Ох, і летять же наші роки! Не зогледілася, коли й вирости мої сини. От незабаром і старшого сина одружимо. У Любліні його чекає наречена, панянка з дуже шляхетної сім'ї. Хоча й дорога далека, та доведеться нам їхати в Люблін.

– Що ви, та невже це правда? Вітаю вас, моя голубонько! А яким гарним нареченим буде ваш син! Яке ж у вас щастя! – улесливо говорила пані Загоровська, а Ганна із задоволенням завважала, як посумніло обличчя в Ядзі Зосимовської. Вона роздратовано почала розмахувати віялом і, не в змозі приховати свого розчарування, навіть відмовила двом кавалерам у танці. Ганна ж знову задоволено всміхнулася і подумала про себе: «Сердься, рибонько, сердься! Звісно, ти з радістю відхопила б чоловіка аж із самого Любліна, та тільки не Стефана. Хай уже краще спокійно там осідає!» Ось тепер можна розважливо поговорити з давньою подругою, неквапом розповідаючи їй останні новини.

А тим часом настав розпал танців. За романтичним менуетом пролунала запальна мазурка, пари щоразу мінялися, і Марко весело роззирався по залі. На очі йому трапився Стефан, і Марко з несподіванки аж спіткнувся: брат кружляв з надзвичайно гарною, тендітною незнайомкою, якої він досі чомусь не помітив. Вибачившись перед своєю партнеркою за незграбність, Марко й після танцю спостерігав за братом. На деякий час їх заступила щебетлива зграйка панночок, а потім він побачив, як незнайомка чомусь спохмурніла й навіть відмовила Стефкові на наступне запрошення до танцю.

Марко міг дати голову на відсіч, що раніше ніколи її не бачив. У перерві між танцями він підійшов до брата.

– Сьогодні, Стефку, ти маєш надзвичайний успіх у дам! Їхні очі вже зморилися стріляти за таким багатообіцяючим женихом! Дідусь, бува, ще цього не помітив? До речі, а хто ця гарненька панночка, з якою ти так весело кружляв останній танець?

– Ядвіга? Панянка непогана, але до моєї Ванди їй далеко! – Старший брат лукаво примружив очі. – Ой, гляди, Марку, аби твое весілля та не відгуляли раніше від мого!

Проте той останніх слів майже не розчув. Він побачив, що Ядвіга Зосимовська вийшла на терасу, і поспішив за нею. Після задушливої зали приємно було вийти надвір. Нічна прохолода освіжала розпашіле лице, обвіваючи його легеньким вітерцем, та Марко навіть не звернув на це уваги. Він крутив головою навсібіч, гадаючи, де ж поділася чарівна незнайомка? Ні на терасі, ні на сходах, ні в темній алеї парку, ні серед невеличких гуртів гостей, які відпочивали від буйних веселощів, її не видно. Марко зійшов по широких кам'яних східцях до ставка й нарешті побачив тоненьку дівочу постать у рожевій шовковій

сукні. Ядвіга самотньо сиділа на лаві, здається, чимось засмучена.

Тьмяне світло смолоскипів щораз вихоплювало з темряви тендітну постать. На тлі квітучого бузку дівчина видалася йому особливо гарною та чарівною. Марко зупинився в нерішучості. У цю хвилину вгорі, на терасі, пролунало запрошення до святкового столу. Гості жваво загомоніли й зграйками почали сходитися до будинку. Тільки Ядвіга сиділа незворушно, думаючи про щось своє. Марко заспішив до неї.

– Даруйте мені, що насмівся тривожити ваш спокій, та чи не буде ясновельможна панна така ласкава, що дозволить мені прислужитися і провести її в залу?

Дівчина здивовано поглянула на нього, потім усміхнулася самими кутиками вуст і подала тендітну руку на знак згоди. Марко, зграбно схилившись, ледь торкнувся гарячими вустами прохолодних пальців.

– Маю честь відрекомендуватися: Марко Якимовський до ваших послуг! Падам до ваших ніг, чарівна панно!

– Ядвіга Зосимовська, ясний пане! – Дівчина схилилася в граційному реверансі. Марко легко ступав поряд з нею, відчуваючи гаряче хвилювання. Упродовж усього бенкету він майже не зводив очей з Ядвіги, і вона видавалася йому все кращою та милішою. Він майже не бачив страв, які подавав йому крайчий, не відчував смаку вина та пива й мало що пам'ятав з того, що йому говорив Стефан, який сидів праворуч.

Гучна музика, галас розпашілих від їжі та напоїв гостей, метушіння слуг – усе зливалося в монотонне гудіння, і лише Ядвіга чітко поставала перед очима. Нарешті він отямився і почав вслуховуватися в балаканину сусіда, який сидів ліворуч.

Це був кремезний чоловік років сорока, із чорним густим волоссям, у якому, проте, уже виблискували тонкі сріблячки. Правильні риси обличчя, гарні, темні, як ніч, очі, чітко окреслені вуста й вольове підборіддя приваблювали до нього погляди жінок. Чоловіки більше звертали увагу на борозни білих шрамів, що перетинали обличчя, не псуючи, однак, чоловічої вроди. Хоча на бенкеті він був у світському строї, уся його постава – плечиста, міцної, атлетичної будови, у якій і натяку не було на якусь там дряблість чи ожиріння від буйних бенкетів, – свідчила про мужнього, бувалого в бувальцях воїна. Гострий погляд темних очей пронизував, здавалося, наскрізь. У ньому відчувалася непохитна воля та нестримна енергія. Усі рухи його були зграбні й спритні.

Дивлячись, як він усмак ість і швидко розправляє міцними зубами з дичиною, як легко, мов воду, п'є міцне вино, Марко відволікся від своїх думок і почав зацікавлено спостерігати за ним: «Станіслав Младанович – здається, так він відрекомендувався. Гм, не хотів би я вийти з ним на герць. Такому тільки потрапиш до рук – скрутить голову, і писнути не встигнеш!»

Та все ж таки цей лицар викликав у нього симпатію. Можливо, відвертим поглядом темних очей, а може, тією впевненістю та відвагою, якою аж віяло від Младановича.

Бенкет затягувався. Гості наповнювали шлунки спочатку бараниною та телятиною, тушкованою курятиною, а потім качками, зайцями, печенею диких кіз, куріпок та перепілок, присмачених усілякими підливами, гострими й не дуже, а далі запеченим сиром, рибою та всілякими іншими стравами, яких безліч стояло на столі, і щедро запивали все це міцним пивом та вином.

Що не з'їдали пани, віддавалося слугам. Гомін ставав дедалі безладнішим. Гості часто пили за своє здоров'я, за здоров'я приятелів, щоразу обмінюючись повними келихами. Конєцпольський, обважнілий та розчервонілий від випитого вина та від безмірно спожитої їжі, похитуючись, намагався перекричати хмільний галас. Він знову вдарився в політику й увесь час кляв схизмата Сагайдачного:

— Ми вільна гонорова шляхта! Невже ми дійдемо до підлеглості клятому бидлу? Треба відплатити злиденним холопам і негайно винищити ненависну схизму! Треба відплатити проклятим! Смерть ім усім без пощади!

— Браво! Віват! Єще Польська не згінела! — З усіх боків його підтримували захмелілі шляхтичі.

Молоді панянки та поважні, статечні пані спостерігали за тим, як бенкет поступово перетворюється на буйне пияцтво, і незадоволено хитали головами. Младанович, зачувши хмільні вигуки магната, ураз побілів і так стиснув скляний пугар, що той, жалібно дзенькнувши, розсипався на дрібні скалки. Крайчий, нетверезо похитуючись, заходився згрібати розбите скло, та Станіслав щосили відсторонив його дужою рукою.

— Геть звідси, непотріб! Сагайдачному смерть?! Гнилі покручі!

Очі Младановича загорілися лихим вогнем, і в нього в грудях аж заклекотіло від люті. Шляхтичі, які сиділи неподалік, почали звертати на нього увагу, але через музику та гамір нічого не розчули. Раптом Младанович наткнувся на благальний, повний сліз погляд молоді і коханої дружини. Він увесь наче обм'як, важко гупнувся на стілець і, скреготнувши від злості зубами, глухо видихнув:

— У Крим би вас! У Кафу, на невільничий ринок, де спека, глум, знущання! Хто з вас там був? Хто?! А я там стовбичив...

Помітивши уважний погляд Марка, Младанович пояснив:

— Я звідтіля, юначе... Ротмістр шляхетської корогви! Не дай Боже пережити комусь

страхиття турецького полону! І якби не Сагайдачний, то ще й зараз вошей би годував у турків...

Він закотив манжети атласного жупана, і Марко побачив білі рубці, які страхітливими браслетами охоплювали міцні зап'ястя.

— Ось бачиш, на все життя маю згадку про Кафу. Дякувати Богу та Сагайдачному, що звільнили нас, невільників. Виступили б разом проти Османської Порти — і тільки пір'я з них полетіло б! — Младанович замовк і, перехиливши келих вина, впав у якусь важку задуму.

Марко, здивований його словами, вважав неввічливим розпитувати далі, хоча від цікавості його ніби підносило. Тим часом гості все дужче п'яніли. Поважні пані, зважаючи на своїх захмелілих малжонків, почали виходити з-за столу. Марко подивився на місце, де сиділа Ядвіга, і стривожився, не помітивши її. Він рвучко встав і поспіхом вийшов із зали. Надворі молода шляхта розсипалася на дрібні зграйки й неквапом походжала по терасі та доглянутих алеях парку. Весела музика линула поміж старих крислатих дубів і кликала молодь за собою.

Ядвіга стояла поміж панянок і вирізнялася на їхньому тлі, мов чарівна заморська квітка. Однак вечірня прогулянка закінчувалася: до дівчат почали підходити матері. Паннам не варто було перебувати серед захмелілих чоловіків, тож матері відводили їх у приготовлені господарями покої. Марко втратив з поля зору чарівну Ядвігу, і йому стало нудно: парк мов позбувся своєї таємничості, бо перенаситився винними випарами та хмільною балаканиною пихатих шляхтичів. Навіть музики вже грали невлад, перемагаючи каруселі в голові.

Марко швидко дістався дворища, де стояли вишукані екіпажі та важкі ридвани, і знайшов Стефкового та свого верхових чистокровних румаків. Ніхто зі сп'янілих слуг, які спали де прийдеться, не звернув на нього уваги. Тож Марко припнув коней біля входу в парк, а сам повернувся назад. І саме вчасно: подруги, які стояли поруч з Ядвігою, подалися з матерями на ночівлю. Ядвіга приїхала в гості без батьків, лише з тіткою, яка не надто за нею наглядала, тож вона дозволила собі ще хвилю затриматися. Трохи постояла в задумі й подалася до маєтку. Марко наздогнав її біля входу.

— Ясна панно, зачекайте, коли ваша ласка!

Ядвіга обернулася і побачила того привабливого лицаря, який нещодавно з нею знайомився.

— У маєтку на сьогодні все цікаве скінчилося. До того ж, як на мене, там дуже душно й нудно. Чи не погодиться ясновельможна панна здійснити зі мною невеличкий променад? — У Марка аж серце спинилося, коли дівчина уважно глянула на нього з-під

довгих вій.

Він швидко додав, не даючи їй змоги відхилити запрошення:

– Сьогодні така чарівна ніч... Запевняю вас, що не відберу багато часу. До того ж я гарантую повну порядність зі свого боку! Даю вам слово Марка Якимовського!

– Та чи буде це пристойно? – відповіла Ядвіга, інтонацією голосу вже майже даючи свою згоду.

– По-перше, у цій катавасії нас ніхто й не помітить, а по-друге, ми нарешті втечемо від десятків влізливих очей та занадто балакучих язиків.

Ядвіга все ще вагалася, проте перша поїздка без матиного нагляду спокушала до безрозсудних учинків. Вона оглянулася: вікна в маєтку поволі гаснули, заклопотана тітонька забула про неї, гадаючи, що племінниця спокійно спить у своїй кімнаті, метушня влягалась, і тільки найстійкіше панство ще допивало хмільні напої та горлало різних пісень. Відчуття цілковитої свободи заповонило душу, їй забаглося все чинити на свій розсуд, і напучування тітки вилетіли з голови.

– Справді, там уже геть нецікаво... Що ж, якщо це не займе багато часу, то я згодна...

Марко радісно всміхнувся і простягнув нерішучій Ядвізі руку.

– Дозвольте вам допомогти, ясна панно!

Поволі вони зійшли до ставка. Звуки музики та гучний регіт оддалилися. Натомість травнева ніч постала перед ними у всій своїй красі: повний місяць ясно світив на темно-синьому шовку неба. Кущі черемхи духмяніли, тривожачи серце ніжним ароматом, який туманив голову. Вони мовчки дійшли до води й зупинилися. Ставок у місячному сяйві здавався їм незвично таємничим: навколо розлилося чарівне срібло, легенький вітерець виколошкував срібні хвильки, і риба скидалася спалахами срібла у воді, а туман натягував срібну вуаль з очеретів. Мов у казці, посеред срібlistого ставка пливали двійко срібних лебедів, а зорі коштовностями виблискували і в небі, й у воді, кидаючи легке сріблясте мереживо на верби, що мили свої віти-коси в місячному сріблі.

– Як гарно! – тихо мовила Ядвіга. – Так гарно, що в це аж не віриться! Мені здається, що я потрапила в давню-давню казку...

– Авжеж, удень усе здається простим і буденним, а приходять ніч – і навколишній світ огортається таємничістю і дивовижами! – Марко стояв поруч із дівчиною, легенько підтримуючи її за руку.

– Та у вас живе душа поета! – І Ядвіга розсипала дзвіночки сміху.

– А ви вмієте їздити верхи? Як на мене, то немає чарівнішого, як верхи скупатися в місячному сріблі. І якби ясна панна дала згоду на таку прогулянку, то я мав би прекрасну згадку на все життя. – Марко, якщо хотів, міг бути облесливим та спокусливим.

Ядвіга на мить задумалася: їй згадалися материні напучування, що вона має остерігатися і татар, і турків, і схизматів, і злих людей, і нахабних шляхтичів. Але Марко не схожий на них. А їй так набридло весь час слухатися і робити те, що кажуть старші! Тож вона кивнула на знак згоди.

– Це, мабуть, і справді цікаво!

Удвох вони підійшли до припнутих коней, і Ядвіга з острахом подивилася на свого.

– А він мене не скине?

– Таку чарівну панну? Та нізащо у світі! – захоплено випалив Марко й допоміг їй сісти в сідло, а сам пружно вискочив на румака. І вони, ніким не помічені, поволі виїхали з парку в поле. Маєток залишився позаду, а ними оволодівав вільний та радісний дух. Змовницьки переглянувшись, вони пустили коней учвал і помчали хвилястими замріяними полями. Удалині снили хатки села при долині, і невеличка річка, і квітучі садки, які сріблястими мревами застигли біля хат, – усе зникало під міцними копитами баских коней.

Зупинилися аж біля темної стіни лісу, переводячи дух. Марко скочив із сідла й нарвав цілий оберемок гілок квітучої черемхи, підійшов до Ядвіги, подав їй квіти, гречно схиливши голову. Дівчина опустила повід і занурилася обличчям у букет, з насолодою вдихаючи солодкий і бентежний запах. Вони обоє мовчали, а черемха схилялася над ними сріблястим віттям, яке іскрилося в темряві, немов великодні свічки. І яскраві зірки, і повний місяць, і залиviste тьохкання соловейків, і хмільний запах черемхи – усе це бентежило, аж захоплювало подих. Здавалося, хтось невидимий і добрий зачарував усе навколо й у цілому світі більше немає нікого – тільки вони. Марко з ніжністю торкнувся тонких дівочих пальців. Ядвіга потягнулася до нього, і він обережно зсадив її із сідла. У тонкій рожевій сукні вона нагадувала йому розквітлу маківку, якою хотілося милуватися, немов рідкісною коштовністю, а то вона видавалася казковою феею: заплющ очі – і зникне в чарах травневої ночі. Мов не вірячи, що це Ядвіга, легенько торкнувся дівочого стану й, відчувши його тепло, з ніжністю притулився до її тремтливих розгарячілих вуст. Від запаморочливого запаху шовкових кіс, від хмільної черемхи й дівочих рук, що так лагідно його обійняли, у Марка перед очима все поплило, наче непритомнів, його охопило гарячою хвилею, наповнило серце невимовним щастям.

А місяць мов усміхався у вишині, і хмільне тьохкання соловейка огортало солодким туманом, і весна дарувала їм свою чарівну красу, наповнюючи молоді серця п'янкою

любов'ю...

Ганні не спалося: сиділа біля вікна, дивлячись, як поволі гаснуть зорі травневої ночі. Навкруги сіро й порожньо. Аж раптом у передранковій тиші почувся скрадливий цокіт підківок. Біля тераси з'явився її Марко, тримаючи за руку Ядвігу Зосимовську. Він щось тихо сказав їй, потім поцілував у щоку, і дівчина зникла за дверима. Марко подивився вслід Ядвізі й сів на сходи, щасливо всміхаючись. Ганна теж мимоволі всміхнулася: як швидко вирости її сини! Згадалися свої молоді роки – і тихо відійшла від вікна. Якими б дорослими вони не були, а для неї назавжди залишаться маленькими й довірливими хлопчиками...

Так закінчилася ця ніч, звичайна для одних і бентежна для Марка та Ядвіги. Сонце аж на три коцюби піднялося, коли ледве-ледве прочумило очі шляхетне панство, у якого важко гуділи голови від пиятики, і тому знову застелені щедрі столи були саме для похмілля.

Бенкет тривав. Знову грали гучні музики, велися галасливі розмови, от тільки міцним напоєм, які повертали до життя гостей, віддавалася особлива шана.

Марко сидів поруч зі Стефаном, зовсім не відчуваючи втоми від безсоння. Навпаки, усе в ньому співало від радощів. Коли зустрічався очима з красунею Ядзєю, здавалося, що він досі перебуває під хмільними чарами ночі, а тому спинявся на півслові, а то й не чув, про що його питають. Проте брат на нього не ображався, а тільки розуміюче всміхався. Коли почало вечоріти, Кшиштоф, незважаючи на продовження гульні, звелів своєму сімейству ладнатися в дорогу. Удома його чекали невідкладні справи, і він більше не міг затримуватися. Із жалем прощалися в тінистій алеї парку Марко з Ядвігою.

Круж них увесь час сновигали люди, і не було змоги сказати про ту бурю почуттів, яка здійснюлася в серці. Марко обіцяв навідуватися до дівчини кілька разів на тиждень. Він би ладен мчати до неї щодня, та, на жаль, це був неблизький шлях, а вдома чекали справи. До того ж присутність таких дорогих гостей, як дід і Стефан, вимагала від нього уваги. Коли Марко нарешті залишив Ядвігу, то здалося, що його серце залишилося з нею. Він щоразу озирався і не міг надивитися на тоненьку дівочу постать, поки вона не зникла за поворотом, і тоді вже рішуче подався до рідних, які нетерпляче чекали на нього.

Літо промайнуло для Марка немов у солодкому сні. Ядзя залишалася у своїх родичів аж до осені, і Марко за найменшої нагоди мчав у маєток Зосимовських. Ядзя – сміхотлива, чарівна, з гарним смолянистим волоссям, з великими терновими очима, із солодкими жаданими вустами – заступила собою весь світ. Куди б не ходив Марко, що б не робив – майже завжди бачив її перед собою, чув її дзвінкий веселий сміх. Його закоханість ні для кого не була таємницею, але тільки старий Стефан дивився на це як на чергову дитячу забавку. Та свої думки він не висловлював у голос, вважаючи за краще промовчати. Його вдовольняло, що син з невісткою дали згоду переїхати до Любліна. Ганна не могла намілюватися на свого старшого сина, такого гарного, розумного, турботливого. Та й до батьків він ставився з любов'ю та повагою, ніби й не було довгих років розлуки. Саме тому

думка про наступну стала для неї нестерпною до болю. Мати погоджувалася на все: продати маєток, покинути рідний край і поїхати на неласкаву чужину. Батьки її давно померли, близьких родичів теж не було, і вона часто переконувала Кшиштофа покинути Бар:

– Чи багато разів ти їздив до свого батька в гості? Отак і наш Стефанко – одружиться, підуть діти, клопоти різні обсядуть... Та й ми вже немолоді, щоб кататися туди-сюди. І дорога небезпечна, і обходиться вона недешево, та й куди це годиться – розірвати своїми руками родину надвое!

Вона щодня їла поїдом чоловіка, аж доки не вирвала в нього згоди. Старий Якимовський, задоволений, як ніколи раніше, своєю невісткою, зібрався в дорогу.

– Час уже нам їхати, загостювалися! Та й онука вже наречена зачекалася! Ви ж продайте якомога швидше свої землі й на осінь збирайтеся до нас.

А під час прощання дід Стефан, такий завжди стриманий і суворий, несподівано просльозився:

– Ох, щось недобре чує мое серце! Мабуть, не дочекаюся я вашого приїзду! А може, махни рукою, сину, на цей маєток та й їдьмо разом, га? Таки ж разом не пропадемо!

При цих словах у всіх аж мову відняло: дід завжди трусився над кожною копійкою, аж тут таке балакає... Хвилювання свекра передалося і Ганні.

– А й справді, Кшиштофе, може, погодимося з батьком?

– Жінко, та чи ти при своєму розумі? Залишити все, що надбали за життя, та й поїхати злидарями?

– Чому ж це злидарями? Того, що я пристарав, на нас усіх вистачить!

– Та що ж це з вами обома коїться? Хіба ж ми останній день на землі живемо? Буде так, як я сказав, і досить про це говорити! – Голос Кшиштофа металевो задзвенів, і Ганна з болем глянула на чоловіка.

Усі ще раз схвилювано попрощалися, і ніхто не здогадувався, що не мине й року, як вони пожалкують, що не повірили в лихе передчуття не раз битого життям старого Стефана...

Чари кохання

Після від'їзду гостей порожньо й самотньо зробилося в домі Якимовських. І саме тому Марко ще з більшою радістю мчав до Ядзі. Молодий, недосвідчений, нерозважливий і закоханий по вуха, він і не помічав, що в Ядзі сяють очі, приязніший усміх та тепліша зустріч стає після дорогих подарунків, бо кохає вона не його, а золото Якимовських, яке забезпечить їй сите життя. Ядвізі, у якої приданого кіт наплакав, при чутті про переїзд до Любліна теж закортіло вибратися ближче до королівського двору та світського життя. Але хіба може по-справжньому залюблене серце Марка звертати увагу на такі дрібниці?

Він тонує у хвилях шовковистого волосся і млів від солодких, принадних вуст. Тож коли нарешті прийшла дощова осінь і настала пора від'їзду Ядзі додому, йому на душі зробилося тоскно. Він готовий був одружитися з дівчиною, незважаючи навіть на те, що в неї немає приданого, та вона все зволікала з відповіддю. Урешті сказала, що приїде взимку з батьками, отоді все й вирішиться.

— І не думай, Марку, сам приїздити до мене додому. Батько мій дуже суворий і неприязний. До нього ще підхід добрий треба знайти та слова улесливі. Краще я сама з ним побалакаю, — поглянула з пересторогою Ядзя.

— Я з тобою не згоден. Хіба ж ми не зуміємо домовитися? Та я задля нашого щастя які лише забажаєш слова скажу! — заперечував Марко й аж горів від кохання, але Ядвіга була непохитна.

— Ні, ні! Повір мені, краще зробимо так, як я кажу!

— Добре, добре, тільки не сердься, серце мое! — Марко погоджувався з коханою, хоча ці мудрування Ядзі йому зовсім не подобалися.

На цьому вони й розпрощалися. Оскільки продаж маєтку Якимовських відклався до весни, то Маркові нічого іншого не залишалось, як змиритися і набратися терпіння. Що ж, задля Ядзі він готовий почекати кілька місяців. Але, звісно, молитиме Господа, щоб вони проминули якомога швидше.

Довго та страшенно нудно, тупцяючи в рідкому багні, дихаючи з присвистом в'дливими вітрами, запнута в темні хустини вечорів, ледве чеберяла осінь. Здавалося, ніколи не скінчаться ні обридлива мжичка, ні густі тумани. Аж зітхнув Марко полегшено, коли нарешті після вогкої осені дзвінко процокала льодяними копитами закутана в пухнасту снігову шубу зима. Довгими вечорами сидів біля теплового каміна, читаючи рідкісні книги, на які ніколи не жалів золотих дукатів його батько. А після прочитаного думки його ще довго блукали десь у далеких світах. Одного разу, коли надворі й уночі було видно, як удень, від білих снігів та великого повного місяця, до нього у вітальню зайшла мати. Утомлено присіла, кутаючись у теплу пухову хустку.

– Де ж то наш Стефанко? Жах як скучила за ним!

– Не журіться, мамо: ще зовсім трішки – і ми всі вирушимо в дорогу!

– Так, так, я це знаю, але чомусь дуже втомилася від цього чекання. Та й на душі якось неспокійно... – Ганна мерзлякувато повела плечима й здригнулася від протяжного вовчого виття десь далеко в лісі.

– Ось і вовкам чогось тривожно! А ти знаєш, Марку, що вовки не всі однакові?

– Як неоднакові? Сіроманці – вони і є сіроманці!

– Е, ні! Є вовкулаки, тьху-тьху, не при хаті будь сказано. Це ті, які людську кров п'ють. А є звичайні – ті, які підпорядковуються святим Георгію, Миколаєві та Володимирі. Вони те ідять, що їм святі дали. А заслужили такої честі за те, що чортів нищать. – Мати знову перехрестилася.

– Батько колись казав, що їх, нечистих, і блискавки спопеляють, – потеплів від дитячої згадки Марко.

– Є ще вовки-воїни, у них характерники козацькі перевтілюються. А найсильніша серед усіх вовків – це біла вовчиця. Вона дуже рідкісна, проте могутність її надзвичайна. Від краплі її крові виліковується будь-яка хвороба, уся нечисть від її кігтів втрачає своє зло й стає сумірною, як ягня...

Мати задумалася після цих слів і замовкла. Щось хвилювало її, хотіла щось сказати, та ніяк не наважувалася.

– Якщо вони вам такі страшні, то навіщо проти ночі таке жажіття згадуєте?

– Та ось зважую, розповідати тобі далі чи ні...

– Умієте ви, матінко, заінтригувати! Звісно ж, кажіть!

– Колись давно, коли ти ще був дуже маленький, то злякався чогось і кілька діб не міг заснути. Повели тебе до старої знахарки, до баби Козярки, що всіх дітей навколо лікувала. Вичитала вона тобі примовку, викачала переляк яйцем, а далі сказала дивні слова... Вони мені геть забулися, а тепер бозна-чому згадалися... – Мати, немов ковтаючи давкий клубок у горлі, натужно закашлялася.

– Що ж вона сказала? Продовжуйте, а то мене нетерплячка з'їсть! – Марко аж подався вперед, зацікавлений дивною розповіддю.

– Ти, синку, тільки не дуже бери до уваги її слова, мало що там старій привидиться. Так от, – знову перевела Ганна дух, – подивилася вона на тебе й сказала, що в найважчий момент від смерті тебе врятує саме біла вовчиця. І що дівчинка в тебе народиться з великим даром, та не знатимеш ти про неї половину свого життя. І пораду дивну дала: завжди довіряй білій вовчиці. А потім засміялася і мовила, що вороги твої будуть її боятися, а ти не зможеш розпізнати. Сама не знаю, навіщо я тобі розповідаю ці нісенітниці. До того ж вона давно померла! Забудь про них, викинь з голови!

Ганна поправила хустку й рішуче встала. Потім скуйовдила чуба Маркові й попрямувала до дверей. Та син її зупинив:

– Але ж усі кажуть, що її пророцтва справджувалися.

– Не забивай пустим голову, сину. Дурна баба сказала, а я, ще дурніша, повторила!

Мати вийшла, а Марко ще довго не спав, обмірковуючи сказане.

«Це ж якщо дочка моя володітиме великим даром, то хто ж тоді буде її мати? Ні, моя кохана Ядзя ні на яку вовчицю не схожа! Правду казала мати: дурниці це все!» І згадалася йому знову давня пригода із сіроманкою... Нікому не розповідав, та іноді, поночі, здавалося йому, що бачив він у саду її білу тінь...

Розмова на ранок втратила свою привабу, а далі й геть забулася. Адже клопотів цього року вистачало. Таких великих снігів давно не пам'ятали: майже неможливо було проїхати від села до села, тому Різдвяні свята пройшли для Марка невесело. Він, як і мати, стомився від чекання, і якби не дивна заборона Ядзі, то помчав би до неї, незважаючи ні на що. Хоча з його непосидючим характером неможливо було довго сумувати, та часто серце охоплював тривожний щем. Особливо коли дивився на високі снігові замети, які все взяли у свій білий полон. Звісно ж, Ядвіга не змогла пробитися через них.

А час не чекав. Дядько Ядвіги, пан Зосимовський, готовий був хоч і зараз заплатити Кшиштофу золоті дукати за його маєток, та як ти тут вирушиш у дорогу? Ганну аж нетерплячки брали, так вона вся горіла цією поїздкою, тоді як Марко, навпаки, волів затримати час. Думка про те, що він покине рідну домівку, друзів дитинства, а головне – кохану Ядзю, була для нього нестерпною. А батько все нагадував:

– Марку, ми згодні почекати. От протопчуться дороги, поїдеш до Ядвіги – і все налагодиться!

Та слова не могли заспокоїти розтривоженого Марка.

Зима добігала кінця, коли містом поповзли лихі чутки: турецький султан збирається війною

на Польщу. Подейкували, що приведе він із собою 700 тисяч воїнів і пощади від них не буде нікому. Якимовські, настрахані чутками, почали гарячково збиратися. Усі речі, які мали взяти в дорогу, негайно спакували, а охорону добре озброїли. Ганна день і ніч молилася, щоб якнайшвидше вибратися з маетку й благополучно дістатися Любліна.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=66735770&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.